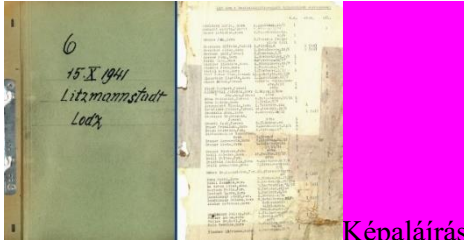

A nagy deportálások

1941/42

Képaláírás: 1941. október 15. A bécsi Aspang pályaudvarról a litzmannstadt-i/lódz-i gettóba induló első deportációs konvoj listája. Az 1000 deportált közül valószínűleg csak tízen éltek túl.

Az elűzéstől az elpusztításig

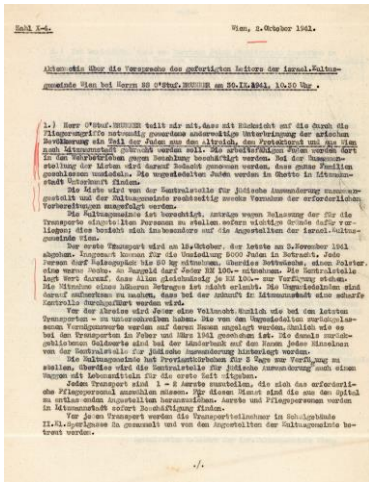
„Zsidócsillag” és kivándorlási tilalom

A Szovjetunió 1941. júniusi megtámadása után a nemzetiszocialista üldözéspolitika már nem az elűzést, hanem a megsemmisítést célozza meg. Az első lépés a megbélyegzéssel történik. 1941. szeptember 19-étől a zsidóknak hordaniuk kell a sárga „zsidócsillagot”. Ez a döntés drasztikusan befolyásolja az érintettek életét. A „csillagot viselők” nyilvánosan felismerhetők, stigmatizáltak, ezzel pedig védtelenül ki vannak téve támadásoknak és zaklatásnak. Helga Feldner-Busztin, az 1938-ban elbocsátott rendőrségi orvos, Paul Pollak lánya szerint azonban az együttérzés megnyilvánulásaira is sor kerül.

„Aztán jött az a rettenetes csillag [...] valóban ... teljes mértékben kiteszított volt az ember. Ez pedig egy olyan szerep volt, amelyet egy inkább dacosnak mondható 12/13 éves kislány nagyon nehezen fogad el. Én pedig rendkívül dacos voltam [...] Sétáltam a [Franz-Josefs-] rakparton, ruhámon a csillag, majd hirtelen jött egy nő és lekevert egy pofont és ezt mondta: ‘Te rohadt zsidó!’ A semmiből. No, én meg természetesen ... sokkos állapotban voltam, ugye. De [később], véletlenül hasonló helyen, szintén a rakparton, odajött egy másik nő és a kezembe nyomott egy zacskónyi gyümölcsöt és azt mondta: ‘Te szegény gyermek!’”

Helga Feldner-Busztin (születési név Pollak, *1929) Michaela Raggam-Blesch-nek adott interjújából, Bécs, 2016.9.14.

Helga Feldner-Busztint 14 évesen, édesanyjával és lánytestvérével együtt Theresienstadtba deportálják. Túlélnek a háborút és visszatérnek Bécsbe. Helga Feldner-Busztin egészen időskoráig orvosként praktizált.

Képalírás: 1941. szeptember 30-án Alois Brunner (Brunner I), a „Központi Hivatal“ vezetője felvilágosítja Josef Löwenherz-et, a Hitközség vezérigazgatóját, hogy újra indulnak a rettegett deportálások. Brunner azt állítja, hogy az „áttelepítettek“ hadiüzemekben fogják munkára. Szeptember 30-án kezdődik a Jom kippur, a legfontosabb zsidó ünnepnap. A Seitenstetter utcai zsinagógában tartott istentisztelet alatt Löwenherz a könnyeivel küzd. Minden jelenlévő tudja: semmi remény nem maradt, hogy véget érjenek a deportálások.

Josef Löwenherz Alois Brunnernél zajlott meghallgatásához készített feljegyzése, 1941.10.2.

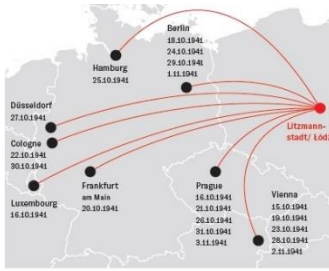
Képalírás: „A zsidóknak zsidócsillagot kell hordaniuk“. Albert Hilscher, bécsi sajtófotós propagandaképe, Bécs 1941.

Képalírás: A Hitközség munkatársainak szövettekercsekből kellett kivágniuk a csillagokat.

Képalírás: Helga Feldner-Busztin édesanyjával, Hertával, illetve nagymamájával, Ernestine Pollakkal (1869-1942 Treblinka), 1934 körül

Képalírás: 1941. október 15-étől november 3-áig szinte naponta indulnak deportációs konvojok Bécsből, valamint hét másik városból a „Warthegau“-ban (ma Lengyelország) található litzmannstadt-i/lódz-i gettóba.

20 nap, 20 konvoj - Lititzmannstadt/Lódz az első, birodalmi szintű deportálások célpontja

A birodalmi szintű deportálások 1941. október 15-én kezdődnek. Az első vonat a bécsi Aspang-pályaudvarról indul Lititzmannstadt-ba/Lódz-ba, további négy konvoj indul Bécsből 1941. október 19-én, 23-án, 28-án és november 2-án. Alig három hét alatt közel 20 000 zsidót szállítanak összesen 20 konvojossal Bécsből, Prágából, Berlinből, Hamburgból, Kölnből, Düsseldorfból, Majna-Frankfurtból és Luxemburgból Lódz-ba. Akkoriban már 150 000 lengyel zsidó él összezsúfolva a gettó területén. 1941 novemberében körülbelül 5000 burgenlandi romát küldenek a gettóba, egyetlen túlélő sem akadt köztük. A gettóban internáltakat 1942 januárjától kezdve a chełmno-i és auschwitzi megsemmisítő táborokban gyilkolják meg. A körülbelül 5000, Bécsből Lódz-ba deportált zsidó közül a DÖW Soa-áldozatokat számláló adatbankja szerint csak 34 túlélőről tudunk.

Auschwitzba, Maly Trostinec-be, Theresienstadba deportálva

Képalírás: Ruth Klüger a Frederick Bakernek és Heidemarie Uhnak adott interjúja során. A kép Frederick Baker *The Class of '38. Exile and Excellence* című, 2019-es filmjéből származik, forgatta: Birgit Obkircher.

Auschwitz

Az auschwitz-birkenau koncentrációs és megsemmisítő táborban körülbelül 13 000 osztrák zsidót gyilkolnak meg. Csupán egyetlen, közel 1000 zsidót szállító konvoj érkezik közvetlenül a bécsi Aspang pályaudvarról, körülbelül 4850-et Theresienstadtból helyeznek át ide. Az Auschwitzban meggyilkolt zsidó származású osztrákok zömét a nemzetiszocialista rezsim az elfoglalt Európa területén, a befogadó országokban éri utol.

Ruth Klüger (1931-2020)

Ruth Klügert 1942. szeptember 24-én, tizenegy évesen deportálják édesanyjával és nagyanyjával együtt Theresienstadtbba. 1944-ben őt és édesanyját Auschwitz-Birkenaubba helyezik, később pedig a groß-roseni koncentrációs tábor egyik külső táborába. 1945-ben, nem sokkal a háború vége előtt sikerül

megszökniük a lágerből. Klüger édesapját, Viktor Klüger nőgyógyászt és Ruth féltestvérét, Jiří-t megölik. 1947-ben az USA-ba emigrál. Irodalomtudósként neves egyetemeken tanított. Az 1992-ben megjelent *Élni, tovább* című *önéletrajzi* könyve sikerkönyv lett.

„Apellt álltunk. Birkenauban álltam a sorban, szomjaztam és féltem a haláltól. [...] Sok KZ-lakó talált vigaszt a versekben, amelyeket kívülről tudtak. [...] Végül a schilleri balladák lettek az apell-verseim, velük tudtam órák hosszat állni a napon, ájulás nélkül [...]“

Ruth Klüger: *Élni, tovább*: Bécs, Auschwitz, New York. Budapest, 2016, L'Harmattan, 136., 140. és 141. o.

Képaláírás: Lili Grün, 1933-as fénykép

Maly Trostinec

Több mint 8500 osztrák zsidót deportáltak összesen kilenc konvojban Bécsből a Minszk közelében található Maly Trostinec-be, ahol röviddel az érkezésük után meggyilkolták őket.

Lili Grün (1904-1942)

Az író, Lili Grün már korán érdeklődik színház és irodalom iránt. Grün a szocialista munkásifjúság színházához csatlakozik. 1931-ben Berlinbe megy, ahol kabarékörökben tevékenykedik, verseket és újságcikkeket ír. Miután visszatér Bécsbe, 29 éves korában megjelenik *Egy szív gazdát keres* (1933) című regénye, amit több nyelvre fordítanak le. Az 1938-as „Anschluss“-t követően többé nem publikálhat. Lili Grün 1942. május 27-én a harmadik, közvetlenül a maly trostinec-i haláltáborba szállító konvojjal deportálják és 1942. június 1-én, érkezése napján, meggyilkolják.

Képaláírás: Camilla Hirsch, valószínűleg 1945

februárjában

Theresienstadt

1942 májusában a theresienstadt-i gettót úgynevezett idősek gettójaként rendezik be. 1942. június 20-ától kezdve 13 deportációs konvojt indítanak összesen 13 900 személlyel az Aspang pályaudvarról Theresienstadt-ba. 1943-tól kisebb konvojok formájában további 1300 személyt deportálnak ide a bécsi északi pályaudvarról. Elsősorban idősek halnak meg ebben a táborban rövid idő alatt, a nyomorúságos lakhatási körülmények, hiányos táplálkozás és teljesen elégtelen higiéniai viszonyok miatt.

A több mint 140 000 ember közül, akit a teljes Német Birodalom (ideértve Ausztriát is), a Cseh-Morva Protektorátus és az elfoglalt Európa területéről deportáltak ide, körülbelül 33 000-en halnak meg Theresienstadtban. Közel 88 000-et áthelyeztek megsemmisítő táborokba, mint például Auschwitzba és Treblinkába, ahol nagy részüket meggyilkolták. Hozzávetőlegesen 19 000-en érik meg a felszabadítást, közülük körülbelül 1000 zsidó származású osztrák is.

Camilla Hirsch (1869-1948)

A gyerekkönyvíró, Camilla Hirsch-t 73 évesen deportálják Theresienstadtba, 1942 júliusában. 1945 februárjában a Vörös Kereszt konvojával Svájcba jut. Naplója egészen különleges kordokumentum, mivel alig létezik más beszámoló idősek tollából. A legtöbb korosodó zsidó a Theresienstadt-ban uralkodó katasztrofális életkörülmények miatt rövid időn belül elhunyt.

„1943.4.29. Még mindig beteg vagyok, csak nem akar javulni a bedagadt lábfejem, de a legrosszabb az éhség! [...] 1938 óta 45 kilót fogytam, és ezt már alig fogom tudni pótolni. Testem a csontjaimtól, amikor ülök vagy fekszem. [...] Soha az életben nem gondoltam volna, hogy az éhség ennyire fájdalmas lehet!“

Camilla Hirsch: Tagebuch aus Theresienstadt (Theresienstadt-i napló), Bécs, 2017, 95. o.

Az utolsó fénykép, 1941. február 28.

A cionista ifjúsági csoport, a Kwuzah Lehawah (a láng), a fénykép 1941. február 28-án készült. Két héttel korábban indult az első deportációs vonat az Aspang pályaudvarról. Öt nappal később a 15 éves Fritz Glasz-t Modliborzyce-be deportálják. A fényképet a Kwuhaz Lehawah csoportnaplójának utolsó oldalára ragasztották. Az itt látható fiatalok közül egyedül Ernest Schindler éli túl a háborút. Megőrzi a naplót és később átadja Az Ifjúsági Alijah madrich-ának (ifjúsági vezető), Martin Vogelnek. Mindketten túlélnek, egyik nem zsidó származású szülőjüknek köszönhetően.

Képalírás: Balról az első sor:

EDITH HUSCHAK (*1924, 1942.8.31-én deportálták Maly trostinec-be, 1942.9.4-én ott gyilkolták meg),

EDITH SCHRAMEK (*1926, 1943.6.23-án deportálták Theresienstadt-ba, 1944.10.4-én helyezték át Auschwitzba, majd meggyilkolták),

KURT SPERLING (*1925, 1941.10.23-án deportálták Łódź-ba, majd meggyilkolták),

ERICH BARON (*1925, 1941.11.23-án deportálták Kownoba, 1941.11.23-án ott gyilkolták meg),

LIESL WOTTITZKY (*1925, 1942.8.31-én deportálták Maly trostinec-be, 1942.9.4-én ott gyilkolták meg),

RUTH NUSSBAUM (*1925, 1943.1.11-én deportálták Theresienstadt-ba, 1943.1.23-án áthelyezték Auschwitzba, majd meggyilkolták);

Balról a második sor:

ERNEST SCHINDLER (1925-1993)

FRITZ GLASZ (*1925, 1941.3.5-én deportálták Modliborzyce-be, majd meggyilkolták),

ALICE SCHNEEBAUM (*1925, 1942.6.14-én deportálták Sobibórba, majd meggyilkolták),

MIKLOS GOLDMANN (*1922, 1942.6.14-én deportálták Sobibórba, 1942.8.22-én Majdanekben meggyilkolták),

JAKOB HACKER (*1926, 1943.6.24-én deportálták Theresienstadt-ba, 1944.9.28-án Auschwitzba helyezték át és meggyilkolták).

Deportálások Bécsből 1941/42 között

Deportálások Bécsből - áldozatok száma és célpontok

1941. február 15-e és 1942. október 9-e között több mint 45 600 zsidót deportálnak 45 konvoj keretében, egyenként 1000 személyt a bécsi Aspang pályaudvarról. Nagy részüket 13 vonattal Theresienstadt-ba viszik (több mint 13 900 személyt). Körülbelül a felüket 1942 augusztusa és 1944 októbere között áthelyezik Auschwitzba vagy más haláltáborokba, mint például Trostinec-be, Sobibórba és Treblinkába, ahol meggyilkolják őket. Kilenc bécsi konvoj egyenesen a maly trostinec-i megsemmisítő táborba indul (több mint 8500 személy), néhány kivételtől eltekintve érkezésük után közvetlenül megölik őket. További konvojok Rigába, Minszkbe, Izbica-ba, Sobibórba, Kowno-ba/Kaunas-ba és Włodawa -ba mennek.

Csak az 1942. július 17-ei vonat indul közvetlenül Auschwitzba. Ernst Seinfeld (*1924) túlélő beszámolója szerint, akit poggyászrendezőként alkalmaztak a Kleine Spergasse-ban található gyűjtőtáborban, ez egy büntetőkonvoj volt, egy a táborban bekövetkezett incidens miatt. Az osztrák Soa-áldozatok száma összesen több mint 66 000 személyre rúg. Név szerint feldolgozva az Osztrák Ellenállás Dokumentációs Archívumának Soa-áldozatokat számláló adatbankjában 64 469 osztrák zsidó szerepel. Neveiket a Kurt Yakov túlélő által kezdeményezett Soa Névfal Emlékmű örökíti meg Bécsben.

Képalírás: A Bécsből, 1941 és 1945 között indult deportációs

konvojok listája. Az 1941/42-ben a bécsi Aspang pályaudvarról indult 45 konvojnak egy-egy függő irattartót készítettek névlistákkal. Az utolsó három dosszié további 33 kisebb konvojt tartalmaz, összesen legalább 1760 személlyel, akit 1943 és 1945. március kezdete között deportáltak Bécs északi pályaudvarról. Az eredeti irattartók a Bécsi Izraelita Hitközség archívumában találhatóak. 2007-ben az „Ordnung muss sein. Das Archiv der Israelitischen Kultusgemeinde Wien“ (Rend mindenek felett. A Bécsi Izraelita Hitközség archívuma) című kiállítás keretében először mutatták be a Bécsi Zsidó Múzeumban a nyilvánosságnak.

Bécsből induló deportációs konvojok 1941/42

Dátum	Hely	Deportáltak száma
1941. február 15.	Opole	999
1941. február 19.	Kielce	1 004
1941. február 26.	Opole	1 002
1941. március 5.	Modliborzyce	999
1941. március 12.	Łagów/Opatów	997
1941. október 15.	Litzmannstadt/Łódź	1 000
1941. október 19.	Litzmannstadt/Łódź	1 001
1941. október 23.	Litzmannstadt/Łódź	1 000
1941. október 28.	Litzmannstadt/Łódź	999
1941. november 2.	Litzmannstadt/Łódź	998
1941. november 23.	Kaunas/Kowno	998
1941. november 28.	Minszk	1 000
1941. december 3.	Riga	1 001

1942. január 11.	Riga	1 000
1942. január 26.	Riga	1 201
1942. február 6.	Riga	1 003
1942. április 9.	Izbica	998
1942. április 27.	Włodawa	998
1942. május 6.	Minszk/Maly Trostinec	1 000
1942. május 12.	Izbica	1 001
1942. május 15.	Izbica	1 001
1942. május 20.	Minszk/Maly Trostinec	1 000
1942. május 27.	Minszk/Maly Trostinec	1 000
1942. június 2.	Minszk/Maly Trostinec	1 000
1942. június 5.	Izbica	1 001
1942. június 9.	Minszk/Maly Trostinec	1 000
1942. június 14.	Sobibór	996
1942. június 20.	Theresienstadt	1 000
1942. június 28.	Theresienstadt	1 000
1942. július 10.	Theresienstadt	1 000
1942. július 14.	Theresienstadt	1 000
1942. július 17.	Auschwitz	995
1942. július 22.	Theresienstadt	1 000
1942. július 28.	Theresienstadt	1 000
1942. augusztus 13.	Theresienstadt	1 000
1942. augusztus 17.	Minszk/Maly Trostinec	1 000

1942. augusztus 20.	Theresienstadt	1 000
1942. augusztus 27.	Theresienstadt	1 000
1942. augusztus 31.	Minszk/Maly Trostinec	1 000
1942. szeptember 10.	Theresienstadt	1 000
1942. szeptember 14.	Minszk/Maly Trostinec	1 000
1942. szeptember 24.	Theresienstadt	1 300
1942. október 1.	Theresienstadt	1 299
1942. október 5.	Minszk/Maly Trostinec	547
1942. október 9.	Theresienstadt	1 323
Összesen		45 666

Képalírás: a bécsi deportálások célpontjai